

Третя особливість російського цивілізаційного процесу - специфічні риси економічного устрою та господарської діяльності. Для Заходу характерним в економічній системі є індивідуалізм і рівність. Індивідуальна свобода стала фундаментом, цінністю, що лежить в основі західної цивілізації. Росія за основу економічного устрою взяла азійський спосіб виробництва - общину, общинний спосіб виробництва, землекористування. І це вплинуло на формування російської ментальності. Тут (пам'ятаємо колгоспи) відсутні стимули до ініціативи, пасивність, фаталізм, відкидався дух підприємництва (за радянських часів за це судили). Така ситуація зумовлювала постійний пошук нових земель, в т.ч. і з допомогою війн.

Російська цивілізація відрзнялася від західної ще й тим, що у неї домінувало верховенство держави над господарським устроєм. На державу дивились як на ідола, як на ікону. Особистість - ніщо, держава - все («Сперва думай о Родине, а потом - о себе»). Особливість Росії в тому, що тут держава утвердилась раніше, ніж склалися економічні умови для її утворення. Економіка управлялася адміністративними (не ринковими) методами, чого на Заході не було.

Ознака російського буття - тоталітаризм державного життя, східний деспотизм, повне безправ'я населення перед державою, віра у всемогутність верховної влади, зневага до її законів. Як наслідок, - неймовірний за своїми масштабами та впливом бюрократичний апарат. «Росія - пише В.Ключевський – управлялася не аристократією та демократією, а бюрократією - купкою осіб.» Сьогодні Росія перебуває в більш вигідному становищі: стабільна політична ситуація, визначена мета, єдина ідеологія, є лідери і патріотизм, з нею рахуються у світі. Всього цього у нас ще немає і в цьому плані нам ще довго працювати.

УДК 001.11:165.744

В.Т.Кирильчук, доц., канд. філ. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Соціальна обумовленість науки

Аналіз науки як цілісної системи обумовлений її багаторівневою сутністю. Сучасна наука досліджується у найрізноманітніших аспектах: політико-економічному, історико-науковому, наукознавчому, державознавчому, етичному, естетичному, прогностичному, психологічному та ін. Вирішальне значення для правильного визначення шляхів подальшого розвитку науки мають філософський, особливо логіко-гносеологічний і соціологічний аспекти дослідження.

З позицій логіко-гносеологічного підходу, наука розглядається як системи знань. Наукове знання являє собою ідеальне утворення, специфічне духовне явище, необхідний компонент науки, без якого вона не існує як цілісність. Однак наукові знання – це ще не наука в справжньому розумінні. Такою наука стає лише тоді, коли здійснюється процес створення нового знання. Продуктом науки є нові знання.

Дослідження процесу виникнення нового наукового знання в цьому аспекті передбачає свій підхід до проблеми, інший, ніж той, який необхідний при логіко-гносеологічному аспекті аналізу того ж процесу.

Розуміння науки як системи знання цілком правомірне, оскільки її функцією є пізнання. І, звичайно, такий підхід до науки може бути цілком придатним для логіки

науки. Але його обмеженість відразу виявляється, як тільки підійти до науки як до складного явища, спробувати з'ясувати її закономірності і соціальні функції.

При вирішенні цих питань логіко-гносеологічний підхід виявляється не достатнім, і його потрібно доповнити соціологічним аналізом науки. Соціологічний аналіз науки призводить до розуміння її як форми наукової діяльності, галузі духовного виробництва, певного соціального інституту.

У рамках духовного виробництва вихідними для розуміння і аналізу сутності науки виступають уже не самі наукові знання, а діяльність щодо їх виробництва – наукова праця. Тому аналіз науки як системи знання має бути доповнений її дослідженням як специфічного виду духовної праці. Наука – не лише сума знань, це система знань, що постійно розвивається і одночасно є специфічним видом духовного виробництва. Як система знань наука існує і як реальний факт, передусім у самому процесі наукової діяльності, і як результат наукової діяльності. Соціологічний аналіз науки передбачає також розгляд її як певного соціального інституту. В науці як складній соціальній системі закладено свій механізм розвитку. Тому поняття „соціальний інститут” має сприяти виявленню внутрішньої суперечливості науки і механізмів її розвитку.

Аналіз інституціоналізованої науки як форми організації суспільних відносин у науковій діяльності дає змогу виділити такі її основні сторони. Наука як соціальний інститут являє собою організацію людей, що займаються науковою діяльністю. Внутрішньонаукові стосунки набувають характеру зв'язку між суб'єктами наукової діяльності, а також щодо матеріальних засобів її здійснення.

Тому наука як соціальний інститут є організацією не тільки людей, що займаються науковою діяльністю, а й організацією її матеріально-технічної бази. Люди, професійно зайняті науковою діяльністю, і матеріальні засоби здійснення цієї діяльності є тими елементами, які необхідно організувати в соціальний інститут.

Отже, наука як соціальний інститут являє собою об'єднання професійно зайнятих науковою діяльністю людей і матеріальних засобів її здійснення у вигляді системи організацій і установ для виконання функцій свідомого і цілеспрямованого керування науковою діяльністю. Іноді, визначаючи науку, намагаються визначити її сутність за допомогою кількісного переліку всіх її сторін і проявів. Так, у „Філософському словнику” наука визначається як сфера дослідницької діяльності, спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і мислення, яка включає в себе всі умови і моменти цього виробництва, з їх знаннями і здібностями, кваліфікацією і досвідом, з розподілом і кооперацією наукової праці; наукові установи, експериментальне і лабораторне обладнання; методи науково-дослідної роботи; понятійний і категоріальний апарат; систему наукової інформації, а також усю суму наявних знань, що виступають як передумови або засоби чи результати наукового виробництва. Ці результати можуть також виступати як одна з форм суспільної свідомості. Безперечно, наука – надзвичайно складний і багатоаспектний соціальний феномен. Вона одночасно є системою об'єктивних знань і певним видом діяльності людей, засобом пізнання світу, найважливішим фактором розвитку виробництва і знаряддям перетворення світу. Оскільки наукове визначення є стислим вираженням сутності предмета, до нього мають увійти не всі властивості, сторони і зв'язки науки, а тільки найбільш суттєві. Разом з тим, визначаючи поняття „наука”, слід завжди мати на увазі її багаторівневу сутність, враховувати зміни обсягу і змісту цього поняття в процесі суспільного розвитку, де кожне наукове поняття виникає в історичних умовах. Але в зв'язку з тим, що процес пізнання безперервний, відбувається і безперервна зміна змісту понять, які поглиблюються, розширюються, збагачуються, уточнюються, стають більш конкретними. При цьому слід

пам'ятати про умовне і відносне значення всіх визначень взагалі, які ніколи не можуть охопити всебічні зв'язки і явища в їх повному розвитку.

Системний підхід до вивчення науки дає можливість виявити її внутрішню природу як певну цілісну систему, що являє собою органічну єдність взаємопов'язаних сторін: наукового знання і наукової діяльності. Будучи такою системою, наука виконує роль соціального інституту.

Для того, щоб здійснити синтез згаданих проявів науки, необхідно зафіксувати їхню внутрішню єдність. Тому наукове знання і наукову діяльність треба розуміти як діалектичні протилежності, тобто як щось єдине і в той же час відмінне в собі. Очевидно, ця проблема може бути правильно вирішена, якщо їх уявити як систему соціальної діяльності, субстанцією якої є наукове знання.

Іншими словами, система наукової діяльності являє собою процес циклічного руху наукового знання. Наукове знання в цій системі переходить із стану спокою в стан розвитку, тобто із стану предметної наукової діяльності в стан живої наукової діяльності, і навпаки. Уявлення про науку як цілісну соціальну систему необхідно насамперед для того, щоб розкрити внутрішній механізм її саморозвитку. Такий підхід до науки дає можливість виробити системне уявлення про її внутрішню структуру.

Наука, таким чином, виступає як соціальний організм, який охоплює діяльність людей, спрямовану на отримання наукового знання, засоби цієї діяльності і безпосередній продукт – наукове знання. Ядром такого організму є наукова діяльність, без якої немає інших компонентів науки. Цілісність же його базується на тому, що наука завжди виходить не лише із пізнання дійсності, а й з наявного наукового знання; наукове знання в свою чергу активно впливає на неї і органічно вплітається в її тканину, тобто є продуктом попередньої і засобом наступної наукової діяльності. Розгляд науки як єдності предметної діяльності (знання) і живої діяльності (отримане знання) долає традиційну обмеженість логіко-гносеологічного і філософсько-соціологічного підходів до неї.

Розглянуті складові елементи системи „наука”, нерозривно пов'язані між собою, зумовлюють здатність науки виконувати певні соціальні функції, що відіграють важливу роль у розвитку суспільства. Реалізуючи свої соціальні функції, наука включається в процес розвитку як його інтегруючий фактор, а цілі суспільства стають органічними стимулами розвитку науки. Соціальні функції науки носять об'єктивний характер і визначаються суспільними потребами.

З точки зору взаємовідносин суспільства і науки, головною функцією є практична, прикладна її функція. Призначення науки не лише пояснювати світ, а й перетворювати його, ставати безпосередньо продуктивною силою суспільства.

Концентроване вираження практична функція науки знаходить в умовах науково-технічного прогресу. Реалізація цієї практичної функції спричинила формування системи ланок, необхідних для втілення відкриттів фундаментальних наук у технічні пристрої для впровадження їх у виробництво.

Відкриваючи об'єктивні закони розвитку природи і суспільства, наука сприяє розвитку суспільного виробництва, всіх сфер діяльності. Тому практична функція науки тісно пов'язана з гносеологічною. У міру розвитку науки постійно розширюються можливості пізнання дійсності. Це означає, що чим вищий рівень розвитку науки, тим ширші можливості для подальшого пізнання дійсності.

Пізнавальна і практична функції науки зумовлюють одна одну, виступають в діалектичній єдності. Разом з тим, пізнання здійснюється насамперед заради практичних цілей, і, отже, гносеологічна функція в цьому плані підпорядкована практичній.

Різні галузі реалізують гносеологічну функцію не однаковою мірою. Технічні науки покликані безпосередньо обслуговувати матеріальне виробництво, тому вони

мають прикладне значення. Природничі і гуманітарні науки переважно виконують пізнавальну роль.

У сучасних умовах спостерігається виникнення і розвиток прогностичної функції науки як основи управління суспільними процесами. Наукові знання допомагають передбачити спрямованість розвитку дійсності.

Від науки чекають не лише розробок способів прискорення зростання виробництва, а й відкриття нових напрямків його розвитку, нового типу його організації. Це принципово нові суспільні потреби, і в такій формі вони ніколи перед наукою не ставились. За допомогою науки можна передбачити виникнення суспільних та природничих явищ, і це є показником її внутрішньої зрілості й ефективності. Відзначаючи зростаючу роль науки для практики, дедалі ширше використання її в різноманітних сферах людської діяльності, не можна прагматично розуміти науку лише як засіб, від застосування якого можна чекати певної користі. Наукове знання є цінністю як результат людської праці, як основа формування наукового світогляду людей. Засвоєння людиною наукових знань робить їх елементом культури, внаслідок чого питома вага науки в духовному житті суспільства надзвичайно зростає. Наука сприяє формуванню наукового світогляду. Це означає, що наука як система знань і специфічний вид діяльності виконує певні культурно-світоглядні функції в суспільстві.

В реальному житті, однак, всі соціальні функції науки тісно взаємопов'язані, ніколи не виявляються в чистому вигляді, відокремлено. В процесі своєї історії вони постійно змінювались, принципово змінювалась і сама наука, розуміння її предмета і мети.

Тому практична функція науки тісно пов'язана з гносеологічною. У міру розвитку науки постійно розширюються можливості пізнання дійсності. Це означає, що чим вищий рівень розвитку науки, тим ширші можливості для подальшого пізнання дійсності.

Пізнавальна і практична функції науки зумовлюють одна одну, виступають в діалектичній єдності. Разом з тим, пізнання здійснюється насамперед заради практичних цілей, і, отже, гносеологічна функція в цьому плані підпорядкована практичній.

Різні галузі науки реалізують гносеологічну функцію не однаковою мірою. Технічні науки покликані безпосередньо обслуговувати матеріальне виробництво, тому вони мають прикладне значення. Природничі і гуманітарні науки переважно виконують пізнавальну роль.

У сучасних умовах спостерігається виникнення і розвиток прогностичної функції науки як основи управління суспільними процесами. Наукові знання допомагають передбачити спрямованість розвитку дійсності.

Від науки чекають не лише розробок способів прискорення зростання виробництва, а й відкриття нових напрямків його розвитку, нового типу його організації. Це принципово нові суспільні потреби, і в такій формі вони ніколи перед наукою не ставились. За допомогою науки можна передбачити виникнення суспільних та природничих явищ, і це є показником її внутрішньої зрілості й ефективності. Відзначаючи зростаючу роль науки для практики, дедалі ширше використання її в різноманітних сферах людської діяльності, не можна прагматично розуміти науку лише як засіб, від застосування якого можна чекати певної користі. Наукове знання є цінністю як результат людської праці, як основа формування наукового світогляду людей. Засвоєння людиною наукових знань робить їх елементом культури, внаслідок чого питома вага науки в духовному житті суспільства надзвичайно зростає. Наука сприяє формуванню наукового світогляду. Це означає, що наука як система знань і специфічний вид діяльності виконує певні культурно-світоглядні функції в суспільстві.

В реальному житті, однак, всі соціальні функції науки тісно взаємопов'язані, ніколи не виявляються в чистому вигляді, відокремлено. В процесі своєї історії вони постійно змінювались, принципово змінювалась і сама наука, розуміння її предмета і мети.

В.Л. Штефан, доц., канд. істор. наук, Д.В.Тлуста, студ. гр. ЕЕ 08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Проблема боргів: хто, кому, за що і скільки?

Як тільки Україна отримала незалежність, як із усіх каналів ЗМІ Росії пішла інформація про те, скільки боргів перед нею має Україна, кожен українець.

Державний борг України перед Росією (1995р.) визначений в сумі 3074 млн. дол.; перед РАТ «Газпром» за спожитий природний газ 2,4 млрд. дол., борги українських підприємств перед російськими (2001р.) - 13,7 млрд. грн.(І.В. Діак. Україна - Росія.- С.326).

Саме завдяки борговому тиску Росія залишила за собою Чорноморський флот, Севастополь та маяки. Сьогодні вже стоїть питання про контроль (за борги) над стратегічними підприємствами, а то і цілими галузями. Передусім світом Росія формує думку про Україну як ненадійного торгового партнера.

А чи приходилось колись нам читати про борги нам нашого північного сусіда? А він нам боржник. Перш за все, він несправедливо поступив з нами при «розлученні» - розподілу загальносоюзної спадщини. Росія «прихватила» усі активи СРСР, про вартість яких нікому вже не зізнається (от тобі і «браток»). А тільки перелік закордонної власності вражає тих, хто мав можливість з ним ознайомитись. А власність Держбанку СРСР, Гохрану, Банку для зовнішньоекономічної діяльності СРСР, Міжнародного інвестиційного банку, багатьох закордонних банків та ін.

Куди поділися цінності алмазного фонду і золотого запасу СРСР - спільне надбання трудящих бувшого СРСР. Ми маємо законне право претендувати - спираючись на Декларацію про державний Суверенітет України - на частку загальносоюзного багатства. А це 16,37%. «Братня» країна відмовляється надавати достовірну інформацію про радянські активи станом на 1 грудня 1991 року, бо тоді вона може і не впоратися з таким боргом і «підє з молотка» .

Далі. Москва наголошує (1993 р.), що СРСР мав зовнішній державний борг в сумі 81млрд.дол, та по ленд-лізу 800 млн. дол.;та за кредити, надані радянським підприємствам 1 млрд. дол.; країнам Ради економічної взаємодопомоги – 17,3 млрд. дол.. Москва взяла ці борги (як правонаступниця СРСР) на себе. Але ж були і борги іноземних країн самому Союзу - 74 млрд. дол. і 47.9 млрд. перевідних рублів (І.В. Діак. Там само. - С.327),

Українська частка в радянських боргах складає 13,5 млрд. дол. і 2,8 млрд. перевідних рублів, а в активах 12,1 млрд. дол. і 7,8 млрд. перевідних рублів, 42,1 т. золота і майна за кордоном на 600 млн. руб.. Але, як вважають наші спеціалісти, ці дані штучно занижені Москвою, яка при оцінці майна використовувала їх балансову вартість, а не ринкову, яка в десятки разів більша. Дякувати Богу, Україна не ратифікувала нав'язаного країнам СНД «нульового» варіанту - ніхто нікому не винен. Наше - то наше, а ваше стало нашим - кредо Росії. Ми поки що слабкі економічно, маємо проблеми у відносинах з Росією. Та не треба забувати і того, що наші багатства в СРСР працюють на Москву, на її економіку. Використовуючи українську млявість, нерішучість, Москва розділила з нами 50 на 50 не весь ВМФ СРСР, а тільки Чорноморський, віддавши нам